

Recenzija

UDC 81'27(049.3)
811.16/.17(091)(049.3)

**JEZIK NAŠ I/ILI NJIHOV – INAUGURACIJA POREDBENOG
POVIJESNOG SOCIOLINGVISTIČKOG PRISTUPA NA
PRIMJERU STANDARDIZACIJE JUŽNOSLAVENSKIH JEZIKA**

(Anita Peti-Stantić: *Jezik naš i/ili njihov: Vježbe iz poredbene povijesti južnoslavenskih standardizacijskih procesa*, Srednja Europa, 2008, 495 str.)

Objavljivanje knjige *Jezik naš i/ili njihov* Anite Peti-Stantić nije značajno isključivo za slavistiku, nego i za filologiju uopće, prvenstveno zbog interdisciplinarnosti i inovativnosti na metodološkom planu. Riječ je o pionirskom radu na području poredbene povijesne standardologije, mladoga područja unutar sociolingvistike u kojem se primjenjuju novi pristup i donose potpunija tumačenja u usporedbi s tradicionalnim metodama. Autorica Anita Peti-Stantić je profesorica na zagrebačkom Filozofskom fakultetu, zaposlena na Odsjeku za južnoslavenske jezike i književnosti, a njezini su interesi, uz dugogodišnje bavljenje klitikama, usmjereni prvenstveno na poredbenopovijesne jezikoslovne teme te standardologiju južnoslavenskih jezika, što je ujedno i tema njezine nove knjige.

Ovo djelo svojim upečatljivim naslovom neodoljivo asocira na dobro poznate sintagme iz naziva standardnoga jezika bivše države. Ipak, pogled na sadržaj jasno ukazuje na to da je autorica tim naslovom mislila na nešto sasvim drugo, što se vidi i u zaključnom poglavlju knjige, gdje objašnjava zašto je svoju knjigu odlučila upravo tako nasloviti. Autorica ističe da jezici ovise o okolnostima u kojima nastaju i oblikuju se. Razumijevanje položaja, razvoja, uloga i pripadnosti jezika ovisi o kontekstu i perspektivi promatranja, a isto pravilo vrijedi i u slučaju interpretacije ovoga naslova. Njegovom višeznačnošću ona želi uputiti na višeznačnost jezika u smislu njihovih pripadnosti i uloga u različitim periodima, pozicije tumačenja, poimanja i prisvajanja u bilo kojem smislu. Ukratko, sve su te 'višeznačnosti' jezika tema ove knjige, prikazane na primjerima standardizacijskih procesa južnoslavenskih jezika tijekom 17. i 18. stoljeća. Podnaslovom *Vježbe iz poredbene povijesti južnoslavenskih standardizacijskih procesa* autorica želi naglasiti da je povijesna

sociolingvistika mlada 'neuhodana' disciplina koja još uvijek nema jasno definirane metode proučavanja, stoga knjigu simbolično naziva vježbom.

Ovo djelo bavi se jezicima s povijesnog i sociolingvističkog stajališta. U njemu su prikazane i problematizirane teme koje se tiču standardizacijskih procesa zapadnih južnoslavenskih jezika tijekom njihovih povijesti. Poredbeno proučavanje ove jezične skupine iznimno je zanimljivo, ne samo zbog genetske i tipološke srodnosti, nego i zbog međusobnih dodira i preklapanja tijekom (pred)standardizacijskih procesa. Kako je poredbena povijesna standardologija potpuno novo područje koje još uvijek nema razvijenu metodologiju, upravo je pokušaj njezina uspostavljanja ono što ovu knjigu čini značajnom. Autorica naglašava nedovoljnu razvijenost discipline i zbog toga velik dio knjige posvećuje teorijskim pitanjima koja su neophodna za njezin daljnji razvoj. Osim toga, uz nastojanje da se razumijevanje današnje jezične situacije uklopi u razumijevanje standardizacijskih procesa u prošlosti, autorica je prilikom izbora tema odabrala neka pitanja koja na prvi pogled djeluju manje reprezentativno ili atraktivno, no opravdala je to činjenicom da je riječ o nedovoljno obrađenim ili neopravdano zanemarenim problemima koji su bitno utjecali na standardizacijske smjernice.

Prva tri poglavlja knjige pokušavaju odgovoriti na pitanje odgovarajućih metoda i temeljnih teorijskih postavki discipline. U prvom poglavlju autorica naglašava važnost sociolingvističkog poredbenog pristupa izdvajajući interdisciplinarnost kao bitnu sastavnicu svoga metodološkoga pristupa. Ističe da ova knjiga nije i ne želi biti tradicionalno shvaćena poredbenolingvistička knjiga, nego želi pružiti potpuniju sliku međusobnih odnosa proučavanih jezika i zajednica, preplitanjem povijesnih, socioloških i lingvističkih spoznaja. Umjesto primjene tradicionalne genetske, tipološke i kontaktne metode prikazani su prije svega sociolingvistički kontakti u društvenom i kulturološkom kontekstu, čime se nudi slika funkcioniranja jezika u svoj njegovoj punini. To se pokazalo posebno zanimljivim na primjeru južnoslavenskih jezika koje karakteriziraju brojni kontakti njihovih govornika, 'pokrivenost' hijerarhijski višim jezicima te međusobna povezanost i odnosi kroz povijest. Ova knjiga se ne bavi analizom jezičnih obilježja, nego usporednim proučavanjem povijesti jezika i zajednica koje su se njima služile, čime autorica nastoji utvrditi paradigmu mišljenja o jezicima tijekom njihovih povijesti.

U drugom i trećem poglavlju autorica uz teoriju uvodi i konkretne primjere južnoslavenskih jezika na temelju kojih polemizira s uvriježenim stavovima i dorađuje postojeće definicije i metode. Ovaj dio knjige je, čini se, prvenstveno namijenjen studentima i koristan je u smislu upoznavanja čitatelja s osnovnim pojmovima i terminologijom discipline. Posebna

pažnja je posvećena definicijama pojmova *jezične zajednice*, *književnog i/ili standardnog jezika*, *višejezičnosti* i *tekstualne nadgradnje*. Na kraju poglavlja je predstavljen Danteov tekst o pučkom jeziku koji autorica smatra neizostavnim zbog toga što je presudno odredio putove svih jezičnih standardizacija u zapadnom kulturnom krugu. U nastavku slijedi prikaz konceptualnih i teorijskih tumačenja pojmova sinkronije i dijakronije i njihove primjene te tumačenje pojmova *Slavia romana* i *Slavia orthodoxa*, odnosno prikaz kulturno-civilizacijskih relacija na južnoslavenskom području pod jurisdikcijom Rimokatoličke crkve i Srpske pravoslavne crkve.

Drugi dio knjige posvećen je konkretnim temama vezanim uz južnoslavensko područje. Autorica ističe da izbor tema koje obrađuje možda ne bi bio reprezentativan kada bi se radilo o knjizi koja želi pokriti cjelokupnu standardološku problematiku spomenutog područja, no to i nije njezin cilj, nego joj je cilj postići modelativnost za buduće radove s područja poredbene povijesne sociolingvistike. Upravo je s toga stajališta moguće logično opravdati izbor tema jer daljnja poglavlja jasno ukazuju na njihovu važnost, pogotovo kada je riječ o često zapostavljenim aspektima standardizacije preko kojih se nerijetko olako prelazilo. Prva takva tema jesu liturgijski tekstovi, prvenstveno molitvenici i propovjedni tekstovi kao poveznice između jezika 'običnog puka' i jezika 'visoke književnosti' njihova doba. Autorica ukazuje na njihov utjecaj u (pred)standardizacijskim procesima te na značenje propovjednika čiji su stavovi o jeziku u 17. i 18. stoljeću imali izravan utjecaj na oblikovanje stava naroda o onome što je jezično prihvatljivo. Poglavlje uz to uključuje i primjere tekstova preuzete iz izvornika te njihovo tumačenje.

Nakon prikaza važnosti uloge koju su odigrali liturgijski tekstovi u standardizacijskom procesu autorica istražuje i poredbeno analizira školstvo i njegovo uređenje na području *Slavia romana* i *Slavia orthodoxa*. Pri tome obrazovanje određuje kao temeljnu pretpostavku razvoja književnog jezika i kao mjerilo njegove mogućnosti. Intelektualna nadgradnja ostavila je značajan trag na osnovici, leksiku, sintaksi i drugim jezičnim razinama, zbog čega je autorica, smatrajući to važnim za razumijevanje standardizacijskih procesa, u knjizi prikazala sustav školstva od srednjeg vijeka do prosvjetiteljstva i romantizma. Posebna pažnja je posvećena razlikama između crkvene i državne uprave nad školskim sustavom koja se prije svega očituje u stupnju obveznosti državnog školstva u odnosu na crkveno, što izravno rezultira razlikom u broju obrazovanih.

Sljedeće poglavlje bavi se pisarima i pisarskim kancelarijama te tiskarima i tiskarstvom, budući da su te aktivnosti uvelike pridonijele proširenosti uknjiženih tekstova u narodu i uopće razmicanju granica

književnoga jezika i kulture. Prikazano je nekoliko slučajeva koje je autorica smatrala posebno zanimljivima: pisarske kancelarije u Dubrovniku, protestantsko tiskarstvo, tiskara Janeza Krstnika Mayra i Vitezovićeva tiskara - na području *Slavia romana*, dok je jedno potpoglavlje posvećeno prepisivačkoj, pisarskoj i tiskarskoj djelatnosti u srpskim zemljama u periodu od 16. do 18. stoljeća. Sve navedeno omogućilo je poredbenu analizu situacije na području pod jurisdikcijom Rimokatoličke i Srpske pravoslavne crkve.

U posljednjem poglavlju je prikazano djelovanje nekoliko kulturnojezičnih krugova i istaknutih pojedinaca koji su utjecali na oblikovanje i razumijevanje odnosa između društvenih zajednica i jezika na južnoslavenskom području. Autorica se odlučila baviti onim krugovima i pojedincima čiji doprinos, po njenoj procjeni, nije pravomjerno obrađen u literaturi iz različitih razloga, a među njima su: Vinko Pribojević, Markantum de Dominis, Zoisov krug, ozaljski krug te krug koji se formirao između Valvasora i Vitezovića. U kratkim crtama je predstavljena i jezična situacija u Srbiji druge polovice 18. stoljeća i proces razvoja temelja za prihvaćanje narodnog jezika kao osnove za budući standard. Najopsežnije potpoglavlje u ovoj cjelini bavi se prosvjetiteljem Žigom Zoisom i njegovim utjecajem na odnos čitatelja i teksta u Sloveniji krajem 18. stoljeća. Cilj Zoisova kruga je bio unapređivanje struka, obrazovanja, slovenskog jezika, literature i kulture te buđenje nacionalne svijesti. Kao jedna od posebno zanimljivih aktivnosti kruga ističe se rad na praktičnim priručnicima i drugim tekstovima namijenjenima puku. Autorica je u knjizi pobliže prikazala kalendare i *pratike* s različitim prilozima, priručnike o pčelarstvu, porodiljstvu, veterini i kulinarstvu, koji su nastali kao rezultat Zoisove aktivnosti.

U knjizi je prije zaključka naveden popis jezikoslovnih djela objavljenih u južnoslavenskim zemljama od 16. do prve polovice 19. stoljeća, koji zajedno s bogatom bibliografijom, predstavlja koristan izvor za buduća istraživanja

Knjiga *Jezik naš i/ili njihov* značajna je iz više razloga: kao pionirsko djelo nove lingvističke discipline koje nudi metodološke temelje za buduća istraživanja i koja inaugurira nove pristupe; kao djelo koje progovara o nizu tema koje su standardološki značajne, ali su iz različitih razloga zanemarivane; kao stručno izveden rad koji će biti koristan znanstvenicima i studentima koji se bave južnoslavenskim jezicima, kulturom i književnošću.

Virna Karlić